

GLASUL MINORITĂȚILOR

Anul II

Luna Oct.–Dec. 1924

Nr. 10–12

Discursul P. S. S. Gustav Carol Majláth, Episcopul Ardealului,

ținut în Senat la 2 Noiembrie 1924.

Domnule Președinte, Domnilor Senatori!

Deși în vorbirea la mesaj, durere nu s'a făcut mențiune de milioanele, cari și dacă vorbesc altă limbă, decât marea majoritate a țării, dar nu stau cu nimic înapoia ei, în credința cătră Rege, în dragostea plină de jertfă a patriei comune și în respectarea legilor: totuși știm că acea nobilă inimă de rege își iubește fiecare supus și dorește, ca și noi, ca cetățeni ai României-Mari, purtători de sarcini comune, să avem parte de un tratament drept. Deci când – pentru a nu cădea în greșala de a le repeți, căci în mare parte sunt aceleaș – îmi însușesc doleanțele expuse aici zilele trecute de frații protestanți, în numele episcopilor și credincioșilor catolici ai părților alipite României, mai adaog următoarele. Cele mai multe le înșir numai sumar, ca să nu abuzez de binevoitoarea Dv. bunăvoință și ca să dau posibilitate înaltului guvern, ca față de aceste doleanțe ale noastre să binevoiască a dovedi și pentru marile noastre interese religioase și culturale acea bunăvoință, care am găsit-o pe partea d-lor la contactul personal.

Măsurile guvernelor de până acum au atăcat baza de existență a instituțiunilor noastre catolice: în temeiul legii agrare statul a expropriat averile menite să le susțină fără ca să fie dat o recompenză pentru ele. Numai guvernul Averescu a dat odată școlilor noastre secundare un ajutor de 800.000 Lei, când noi înainte de aceea primeam aproape 4 milioane ajutor dela stat.

Și la distribuirea pământelor expropriate, Biserica catolică în tot locul a fost preterată, așa că deși s'au expropriat posesiunile întinse ale Statului rom. catolic din Ardeal, 118 parohii și 71 filii nu și-au primit mica porțiune prevăzută lor chiar prin lege. Astfel bisericile catolice au scăpat $7\frac{1}{2}$ mii jugăre, ce ar fi trebuit să primească după prevederile legii agrare.

Iar când spiritele gata de jertfă caută să suplinească ajutorul pierdut dela stat, prin impunere voluntară, autoritățile administrative interzic și împiedică încassarea cultului bisericesc, cu toate că legile în vigoare și acum pentru Ardeal (art. 6 al legii XXVII din 1876 și art. 10 al legii XXVII din 1907) impun organelor administrative, ca să fie în ajutorul bisericii la împlinirea servituțiilor bisericești.

Statul deși a ajuns să moștenească moșii întinse și uzine, nu împlinește nicăiri îndatoririle legate de acelea, la cari a fost obligat ca patron. Bisericile, locuințele parohiale, școlile de sub patronatul Ministerelor Domeniilor și Finanțelor toate au pornit spre ruină!

E mare nedreptate și aceea, că statul de o parte a interzis comunelor politice, ca să dea mai departe școlilor catolice ajutorul de susținere, luat asupra lor de un timp mai îndelungat, de altă parte vrea să reocupe pentru comună sau pentru stat, edificiile școlilor catolice patronale, lăsând școala catolică fără adăpost, prin urmare cetățenilor catolici li-se face imposibilă educația copiilor în religia catolică.

Școlile cu patronat comunal aproape toate au un trecut secular. Ele s'au înființat așa, că unde locuitorii comunei erau toți catolici, spesele și construirea edificiilor necesare școlilor le-a luat asupra sa „comunitatea”, care era autoritate bisericească și politică în aceeaș persoană juridică. Așa s'a întâmplat în multe locuri, că edificiul a stat pe numele comunei politice, dar a rămas decenii întregi cu tot dreptul proprietatea școlii susținute de biserica catolică.

Guvernul maghiar totdeauna a și respectat îndatoririle patronale luate asupra lor de comunele politice cătră școlile catolice și – afară de un singur caz – comunele nici nu au încercat să reclame înapoi asemenea edificii școlare. Dar și în acel caz, Curtea de Casație reg. ung. a interzis luarea înapoi. Acum la propunerea autorităților subalterne d-l Ministru al In-

strucțiunii vrea să ia înapoi 16 ori și mai multe edificii școlare, lăsându-ne școlile fără adăpost.

Nu s'au respectat nici garanțiile internaționale, cari asigură cetățenilor, cari nu sunt de limba română, liberul uz al limbii materne în școlile lor și tot așa în viața publică.

DI. Senator Predescu (*întrerupe*): trebuie învățat și românește.

Înjudețul Ciuc – a continuat episcopul Majláth – unde locuitorii toți sunt de limba maghiară, s'au trimis învățători din regat, cari nu vorbesc un cuvânt în limba populației. Examenele de absolvire nu se pretind în limba școlii, ci exclusiv în limba statului.

Noua lege a învățământului primar numai școlile statului le numește școli publice. Prin urmare cine a învățat în școală confesională, ar fi exclus dela posibilitatea de a se afirma pe cariere publice.

E jicnitor și lovește în legi școlare încă în vigoare, ordinul dlui ministru, care nu permite școlilor confesionale să primească elevi particulari și să țină examene particulare.

Nu se permite școlilor confesionale, primirea elevilor de altă religie, prin ce de multe ori instruirea în limba maternă devine imposibilă și se vatămă dreptul indiscutabil al părinților, de a-și da copiii la școală unde vreau.

Tot așa e o tendință injustă a constrânge pe armeni, cari vorbesc numai ungurește, că sa învețe în școală cu limba de propunere armeană, care limbă ei din capul locului nu o cunosc și nu fac uz de ea, sau ca evreii de limbă maghiară să fie constrânși a învăța în limba evreiască.

Nu mă estind asupra faptului, că fără decis ministerial prealabil revizorii ne-au închis multe școli și până azi nu s'au redeschis; nu fac mențiuni de aceea, prin câte examene mai noi au fost neliniștiți profesorii și învățătorii noștri mai în etate sau de aceea, că de ce tratament inegal au parte puterile noastre didactice față de acelea ale statului, în cece privește penzionarea, favoarea pe cfr. ș. a. Numai aceea vreau s'o arăt încă, cumcă Ministerul Instrucțiunii a sistat chiar și școala normală catolică de fete din Sibiu, care funcționa demult pe bază legală, cu autorizație ministerială. Astfel nu avem unde să ne calificăm puterile didactice pentru școlile noastre medii.

Institutul teologic prin depozitare și-a pierdut baza de existență și nu primește ca recompensă, ajutor dela stat în mă-

sură corăspunzătoare. Catedrala din Alba-Iulia – acest cel mai vechiu și cel mai valoros monument istoric al țării – se ruinează, în lipsă de ajutor material corăspunzător.

Avem multe pierderi, nu din greșala noastră. Dar nu ne-am pierdut credința în aceea, că guvernul va aprecia însemnătatea muncii noastre culturale dezvoltate spre binele sufletelor și al moravurilor cetățenilor acestei țări și ne dă tot sprijinul necesar susținerii și dezvoltării instituțiilor noastre. Am credința, că Orfelinatul Terezian din Sibiu, școala normală a Ursulinelor din Orade, liceul premonstratensilor și liceul catolic din Arad își vor putea continua opera binecuvântată, cu caracter public, sub inspecțiunea autorității bisericești competente.

*

Domnilor Senatori! Nu bucuros am reclamat toate acestea. Dacă ar fi vorba numai de durerea mea, aș tăcea și nu aș aduce-o înaintea, publicității. Dar e vorba de suferințele câtorva milioane, nu pot tăcea și trebuie să arăt, că nu face serviciu bun patriei, cine vrea să guverneze prin oprinare, să cucerească prin forță. Statul să respecte dreptul dat de Dumnezeu fiecărui părinte, ca el să aleagă școala, în care vrea să-și crească copilul și eu vă asigur, că vom crește în școlile noastre cetățeni cu frica lui Dumnezeu, morali, cari își vor prețui pe concetățenii lor și își vor iubi patria, cari împreună cu DV. vor lucra, ca să facă această țară tare, înfloritoare, fericită.

Dl. Iorga și noi.

De **Dr. Elemér Jakabffy.**

Mi-au venit gânduri deosebite, când mai zilele trecute am răsfoit coloanele marilor ziare române. Abia s'a găsit ziar, care să nu se fie ocupat în articole mari de cele întâmplăte la ședința din urmă a Comitetul Executiv al Partidului Maghiar. Trei întâmplări sunt, cari nu numai în presa maghiară, ci și în cea română au găsit un viu ecou. Primul e chestia candidării președintelui, al doilea comunicarea făcută de mine în legătură cu manifestarea dlui prof. Iorga, al treilea decisul Comitetului Exe-

cutiv, că tot la 5000 suflete maghiare un delegat va putea participa la Congresul dela Braşov şi la calcularea celor 5000 suflete s'au luat ca bază datele statistice din 1910.

Îmi aduc bine aminte, că după ce cu ocazia alegerilor generale, a intrat în cameră şi acolo şi-a ținut primul discurs dl Gheorghe Bernady ca singurul deputat al partidului maghiar, ziarele române prin câteva rânduri şi-au informat cititorii despre aceasta interpelare, indicând mai multe ziare pe dl. Bernády ca pe un membru al partidului liberal.

Acest simptom a arătat, că durere, cât de neînsemnată le pareă mărilor ziare române dela Bucureşti problema minoritară maghiară. Şi dacă faţă de aceasta, azi observăm, că cele întâmplăte în o şedinţă de comitet a partidului nostru, se întâmpină cu mare interes şi de câtră ziarele dela Bucureşti, aceasta nu poate decât să ne umplă de bucurie sinceră şi arată totuş că opera noastră produs ceva rezultat.

Dar şedinţa Comitetului Executiv nu e for public. Chiar pentru aceea, cele spuse acolo în cele mai multe cazuri şi în partea mai mare ajung diformate în publicitate şi aceste prezin-tări false alimentează o critică absolut incorectă, nelalocul ei şi totuş de câte ori citesc aceste critici grave, de cele mai multe ori greşite, mă bucur, pentrucă văd în ele semnul unui interes şi aceea, că şi opinia publică română simţeste, că şi manifestările minoritare maghiare au nevoie de anumit for parlamentar şi așa şedinţa comitetului oarecum prin ziarele române e decretat a fi acel for, dupăce din cauza alegerilor brutale ale guvernului, acel for nu poate fi parlamentul dela Bucureşti.

Acum ce priveşte articolii, pe cari îi citim în ziare în legătura cu ultima şedinţă, la aceştia am avea câteva cuvinte.

D. ex. ziarul „Cuvântul” apărut de curând, într'un prim-articol şi afără de aceasta încă într'un mare articol de o coloană se ocupă de cele întâmplăte acolo în legatură cu cuvintele dlui Nicolae Iorga şi pe urmă comunicării mele, cum şi de decisul comitetului, că la stabilirea celor 5000 suflete se iau ca bază datele statistice din 1910.

Înainte de toate ce priveşte comunicarea mea, pentru care şi „Keleti Ujság” imi face reproşuri, aceasta bucuros o repet şi înaintea marei publicităţi.

Nrul din 13. Nov. al ziarului „Keleti Ujság” aduce un interview, în care dă cuvânt dlui N. Iorga. în acesta dl. Iorga a

întrebat înainte de toate, că pentruce nu și-au ales maghiarii deputați potriviți, democrați, muncitori, cu ocazia alegerilor generale? Apoi el are unele expresii nu tocmai măgulitoare la adresa dlui Iosif Sándor, și urmează să spună: „Vine episcopul Carol Nagy și zice că el vorbește în numele maghiarilor, vin apoi ceilalți episcopi și toți zic, că ei vorbesc în numele maghiarilor.” Dl. Iorga declară însă, ca el vede în episcopi numai pe reprezentanții chestiilor bisericești, cari nu pot reprezenta pe maghiari.

La întrebarea, că pentruce nu ne-am ales deputați democrați, muncitori, pentru Cameră, la aceasta nici în Comitetul Executiv nu am răspuns, nici acum nu o fac, pentrucă nu este om gânditor în Ardeal, care să nu știe răspunsul. Dar țin să asigur pe dl. Iorga și pe oricine, că între cei treizeci și trei de candidați, pe cari i-am pus în candidare, și dintre cari douăzeci și opt au fost respinși la candidară: au fost treizeci și trei bărbați democrați muncitori.

Cu atât mai puțin m'am crezut chemat să fiu apărătorul d-lui Iosif Sándor. Dar la aceea a trebuit să iau cuvânt, că d-l Iorga pe episcopii contele Gustav Majláth, Carol Nagy și Francisc Iosif, cari în zilele din urmă au făcut declarații politice, nu-i ține chemați să reprezinte pe maghiari.

D-l Nicolae Iorga ca profesor de istorie știe foarte bine, că arhieriei bisericilor minoritare în toate vremile au fost și ocrotitorii minorităților oprimate, aceasta le-a fost datoria de onoare în trecut și le va fi și în viitor. D-l Nicolae Iorga știe foarte bine, că în luptele românilor din Ardeal cei mai indicați purtători ai doleanțelor totdeauna au fost episcopii greco-catolici și greco-orientali, dela Micu Klein, peste Adamovici, Șaguna, Lemeni, până la Mangra, pe care l-au dat afară și din Academia Română, pentrucă acestei îndatoriri nu a răspuns în chip mulțumitor cătră sfârșitul carierei sale politice.

Cum poate deci d-l profesor Iorga să tragă la îndoială, dacă este în el cea mai mică doză de bunăcredință, dreptul arhieriei noastre, de a putea reprezenta doleanțele minorităților la locul legitim dat lor, în Senat? Dar abstracție făcând de aceasta, nici nu se poate presupune despre d-l Iorga, că n'ar cunoaște constituțiile parlamentare și astfel ar crede serios, că un oricare membru al Senatului e îndreptățit să expună tot ce crede stricăcios pentru binele patriei.

Ca nu cumva în baza principiului „qui tacet consentire videtur” să pară, că Partidul Maghiar sau o parte a aceluia primește punctul de vedere al dlui Iorga, am făcut înaintea Comitetului Executiv propunerea, ca pentru declarațiile lor politice să rostim mulțumită celor trei arhierei și să declarăm, că Comitetul Executiv al Partidului Maghiar, ca singurul reprezentant autorizat al tuturor maghiarilor, se identifică cu fiecare cuvânt al lor și aceasta, în forma cuvenita, o aduce și la cunoștința Camerei.

Deci nu împotriva dlui Iorga am voit să dau plângere în fața parlamentului, cum scrie un organ român de frunte, o asemenea naivitate totuși nu ar fi permis să se presupună despre nici un membru al Comitetului Executiv, ci am voit, că odată pentru totdeauna și opinia publică română să iee act de aceea, că pe acești arhierei noi îi ținem de cei mai competenți reprezentanți ai chestiilor noastre și le suntem mulțumitori, că cu răbdare poartă și aceasta cruce.

Celalalt decis, care iarăș cade sub aspra critică e, că pentru ce luăm de normă datele statistice din 1910, când decidem ca să se trimită delegați tot după cincimii de suflete?

Cu toate, că conscrierea din 1920 fără indoială prezintă multe greșeli, pe cari le-am arătat exact în lucrarea mea statistică, confiscată de atunci, dar încă necombătută, desigur am fi luat totuși aceasta de bază, dacă nu ar fi luat în ea evreii ca națiune deosebită. Așa înse dacă am fi luat cea din 1920 am fi lipsit pe fiecare evreu de puțința de a-și trimite delegatul sau la Congresul dela Brașov. Ori, marea parte a Evreilor se declară și azi de maghiară și Partidul Maghiar ar comite cea mai mare greșeală atunci, când prin procedura sa arbitrara ar face imposibilă participarea Evreilor la vieța minoritară maghiară.

Întimpul din urmă se observă și la o parte a presei maghiare un mare cult pentru dl. Iorga. Nu caut cauza. Eu aș fi cel mai fericit, dacă dl. Iorga ar ajunge la guvern și ar dovedi cu fapte, că într'adevăr altcum se îngrijește de soarta minorităților, decât guvernul Brătianu. Dar până când nu văd fapte, numai ici-colo câte o declarație, cari una te netezește, alta te batjocurește în mod cinic, până atunci totdeauna va fi înaintea ochilor mei sufletești marele concert, care cu ocazia expoziției din 1906 a făcut așa mare senzație la București. La acest concert a participat și corul „Transilvania” al germanilor din Bu-

curești. A cântat o admirabilă cântare germană, publicul a început a aplauda cu însuflețire, dar la un moment s'a ridicat în logea să dl. Nicolae Iorga și a strigat inbatjocură: „A fost foarte frumos, cântați acum și ceva turcește.” La acestea tinerimea care adora pe dl. Iorga, în sala concertului a luat pe umeri pe secretarul de atunci al „Ligii Culturale” și l-au purtat cu triumf în toate părțile. Iar dl. Iorga la aceasta scenă teatrală a strigat: „Sunt atât de emoționat, încât nu pot zice alta, decât: trăiască neamul nostru și de Dumnezeu, că toți să fim una!”

Concordatul.

De **Dr. Martin Metzger.**

Cu privire la concordatul ce este a se încheia între Sfântul Scaun dela Roma și între guvern, congresul catolic dela Arad a adus o moțiune, în sensul căreia se așteaptă dela înțelegerea superioară a arhierilor încheierea unui concordat salutar pentru religiunea catolică.

Prin aceasta a voit de o parte a arăta, că catolicii petrec cu vie atențiune tratativele de concordat, de altă parte a voit să atragă și atențiunea celor indiferenți încă, asupra acestui obiect: în al treilea rând a accentuat, că dacă se ascultă prelații, se ascultă toată lumea catolică.

Încheierea concordatului nu e necesită prin aceea, că în România-Mare catolicii au devenit religie minoritară, doar Sft. Scaun a încheiat concordat d. e. chiar și cu Austria, ba „iure consuetudinis” punctele acestuia au obținut valabilitate și în Ungaria, cu toate că aceste țări erau catolice. Concordatul pentru noi, catolicii, nu e chestie vitală. Suntem și azi fără el. Și fiindcă nu se poate prevedea timpul, când se va încheia concordatul, vom fi fără el și în viitor,

În țările liberului exercițiu religionar și a egalității drepturilor, concordatul pare superfluu. Separarea bisericii de stat, teza cu biserica liberă în stat liber, face mare presiune și asupra multor oameni catolici cu trup cu suflet Dacă cineva privește cu atențiunea sublimă doctrinele ale religiei catolice și

constituția ei de o perfecțiune admirabilă, la a cărei creare, pe lângă originea divină, a contribuit înțelepciunea marilor genii credincioși ale celor două mii de ani, despre care cu drept se poate spune, că cerul și pământul și-au pus mâna pe ea: respectivul involuntar e dispus a crede, ca aceasta trebuie să fie independentă de orice altă formațiune. Și iacă, practica actuală a Bisericii și tot trecutul face contrarul, deci aceasta trebuie să fie bine și corect, biserica a respins tezele relativ la „biserica liberă în statul liber” și la separațiunea dintre Biserică și stat

Biserica catolică în toate vremile bucuros a încheiat concordate, deși de multe ori s'a înșelat amar. Și-a găsit state, cari au nesocotit contractele încheiate, au exploatat la perfecție avantajele oferite de Biserică, dar n'au împlinit indatoririle. Căci prin ce ar și putea forța Sfântul Scaun un stat, care nu-și respectă angajamentul, ca să-și'l respecte. Deci dacă Sfântul Scaun încheie contract cu un stat, presupune despre Statul respectiv, că-și respectă angajamentul și e sincer.

Importanța concordatului din partea Bisericii e urmatoarea:

Biserica catolica prin toată influința ei binefacatoare, de care a capabilă, dorește să se încadreze în viața de stat recunoscând natura binefăcătoare a puterii de stat și stima față de el dorește să o exprime prin drepturile cedate lui. Nu dorește să se despartă de stat, ci să stea cu credință alături de el, prin învățăturile, poruncile sale și prin mijloacele darului să sprijinească virtuțile cetățenești, adică să așeze statul pe singura bază solida. Cu asemenea gânduri își întinde mâna către puterea de stat, prin oferirea concordatului, dacă mâna aceasta nu s'ar primi, intențiunea ei nu se schimbă, căci aceasta ține de esența ei, dar dacă lipsește salutarul efect așteptat, cauza nu va fi Biserica.

Chiar pentru aceea, dacă cetățenii catolici se interesează de încheierea concordatului, nu e aceasta semnul cel mai netăgăduit al intențiunii lor de a participa la promovarea fericirii statului prin ce au mai sfânt, prin religia lor?

Avem noi doleanee față de puterea statului? La aceasta a răspuns *episcopul Ardealului* la congresul catolic din Arad. Ar trebui să-mi neg credința dacă în calitate de preot catolic nu aș dori fericirea patriei mele, dar trebuie să temem viitorul acestei țări, unde un asemenea bărbat așa fel de cuvinte trebuie să rostească și poate nici nu e ascultat. *S'a plâns nobilul episcop? Da! Unde? înaintea feței și autorității țării proprii!* Aceasta

este fidelitatea catolică! În asemenea arhieriei pot avea încredere catolicii, statul poate încheia concordatul, pentru că dacă una dintre părți nu-l va observa, de sigur nu ei vor fi aceea.

Pentru încheierea concordatului nici nu atâta romano-catolicii insistă, cât greco-catolicii! *Greco-catolicii!* La acest cuvânt avem să ne oprim, precum se va opri odată și istoriografia română imparțială.

Tineri greco-catolici au crescut în institutele teologice române, acolo au făcut cunoștință cu cultura latină din apus; acolo au ajuns la ideia, că ei sunt urmașii coloniștilor romani de odinioară; acolo a luat ființă ideia României mari, care acum s'a realizat.

Popoarelor, cari din cauza aceasta s'au rupt de patria lor, acest lucru le poate fi dureros, dar rămâne adevărat.

Acuza ridicată împotriva greco-catolicilor, că s'au desnaționalizat, nici odată nu a fost adevărată. Mai credincioși apărători ai naționalității române nu au fost, ca preoții greco-catolici. Recunosc, că din parte catolică i-au primit cu bănuieți, că de cătră greco-orientali au fost priviți ca renegați e deobște cunoscut. Or, ei au fost credincioși Papei dela Roma; au suferit și au suportat pentru aceasta toate supărările de cătră co-naționalii lor, au fost credincioși neamului lor, au suferit pentru aceasta toate bănuielele romano-catolicilor. *Strânși din două părți, au dat pildă mișcătoare de credință catolică.* Cea mai mare parte a preoțimii lor a învățat la cele mai vestite universități ale lumii, s'au reîntors cu o învățătură deosebită, cu cunoaștere de lume și cu legături, din cari poporul lor a tras mare folos religios, cultural și politic. Dacă fie guvernele din Viena, fie cele din Budapesta, în legătură cu convertirile religioase au avut și scopuri de desnaționalizare, s'au înșelat foarte. *Religia catolică e un foarte nepotrivit mijloc pentru desnaționalizare.*

Nu am privire nemijlocită în mentalitatea de azi a greco-catolicilor, dar știind că sunt catolici, sunt liniștit. Că nici lor nu le-a reușit a înjgheba concordatul, asta nu o înțeleg. Ce poate fi cauza? Sfântul Scaun dela Roma nu va pune condiții, cari sunt folositoare religiei catolice și sunt stricăcioase Statului. Avântul religiei catolice cum ar putea fi stricăcios Statului? Sau e primejdios pentru religia greco-orientală? Pentru această biserică puternică, cu arhieriei distinși și cu preoți însuflețiți, față de care catolicii sunt abia zece la sută? Pentru această bise-

rică, a cărei credincioși sunt cu o minunată alipire și cu cinste față de ea?

Dacă Sfântul Scaun cere egalitate pentru catolici, ce nedreptate e în aceea? E adevărat, că dacă ar cere favoruri față de ortodoxie, atunci ar trebui respins.

Dacă nu se încheie concordatul, oare aceasta ar produce decadența bisericii catolice? Și dacă da, au nu e adevăr indiscutabil, că credincioșii decadenți ai bisericilor decadente numai în număr foarte redus trec la alte biserici, ci se cufundă în necredință totală, ceea ce azi e una cu comunismul. Dacă se va face concordatul, din aceasta vor trage foloase și catolicismul și țara; dacă nu, biserica catolică va suferi, iar țara va vedea paguba. Despre prigonirea bisericii catolice nici nu vorbesc, asta nu ar suferi-o nici biserica gr. or. din simpla cauză, că ea are o mentalitate superioară și despre procesele, ce ar porni pe urma prigonirii nime nu știe, unde s'ar opri.

Punctele anteproiectului de concordat sunt necunoscute publicului și dacă cu toate acestea în anumite adunări totuș se ocupă de ele, asta e de neînțeles, sau este a se reduce la cauze foarte triste. Noi nu putem decât să repețim cuvintele congresului dela Arad: avem toată încrederea în înțelepciunea arhierilor noștri, dar adăogăm, și în înțelepciunea bărbaților noștri de stat. Viitorul va judeca, cine ce parte a avut la aducerea în ființă a așezămintelor salutare ori folositoare. Atâta știm, că dacă noi suferim, și țara suferă.

Caransebeș, Novembrie 1924.

Minoritățile și pacea.

Sub acest titlu a apărut în *Journal de Geneve* editorialul din 17 Septembrie un articol pătruns de un umanitarism plăcut. Articolului îi dă valoare deosebită ilustrul autor, William Martin, care azi e unul dintre publiciștii cei mai distinși și totodată cei mai de văză ai Europei.

William Martin deja la închierea războiului scria revistele *Journal-ului de Genève*. După aceea a ajuns la Liga Națiunilor, mai pe urmă a condus secția politică a Oficiului Muncii și numai

acum, la începutul lui Septemvrie a reușit acest ziar de distinsă reputație a-l avea iarăș de scriitor permanent al revistelor sale.

Articolul ce urmează, scris asupra chestiei minoritare, arată o mentalitate atât de superioară, cum până acum abia dacă ni-s'a dat să întâlnim. Pentru aceea reproducem articolul în traducere verbală:

„Dintre toate problemele, pe cari rășboiul le-a lăsat Ligii Națiunilor ca moștenire, fără 'ndoială cea mai delicată și poate și cea mai grea e problema minoritară. Nici scurta declarație a d-lor Gilbert Murray și Skrynski, nici logomahia contelui Apponyi și a d-lui Hymans nu a dat gata studiul ei. Dar cel puțin au arătat, unde a ajuns soarta minorităților în urma prejudiciului bărbaților de stat, mai bine zis a popoarelor Europei orientale.

O singură cifră ajunge să o lămurim aceasta. În Europa noastră, a cărei temei e dreptul de autodeterminare al popoarelor, patruzecișiopt de milioane se gășesc în țări, de cari nu-i leagă nici limba maternă, nici inima. Mai mică ar putea fi cifra aceasta, dacă anumite frontiere s'ar fi tras cu mai multă înțelepciune. Dar nime nu poate face să dispară faptul, că în anumite teritorii naționalitățile trăiesc atât de mestecate, că orice linie de frontieră ne-am închipui, neapărat va atașa și grupuri de alte naționalități.

Fiindcă nu se poate elimina chestiunea: *ea trebuie rezolvită. La ce e bun, a așeza pacea pe temeiuri iuridice, când dedesubt arde vulcanul? Cele mai multe rășboai ale epocii moderne le-au rășcolit minoritățile nemulțumite.* Așa a fost în rășboiul balcanic din 1912 și dacă privim dedesubtul lucrurilor, acelaș lucru îl putem zice și despre rășboiul mondial. Adevăratele cauze ale acestuia au fost chestia slavă în Austro-Ungaria și chestia Alsaciei-Lorenei în apus. Așa va fi și în viitor. *Orice măsuri de piecauțiune vom lua pentru împiedecarea ea atacului: cum putem împiedeca un popor la aceea, cu să grăbească în ajutorul fiilor săi rășculați din statul vecin?*

Ca să asigurăm deci pacea durabilă, la aceea nu e suficient a înființa judecătorie de pace și a realiza desarmarea, ci e evident că trebuiesc desființate, întrucât e posibil, cauzele cunoscute până acum, ale rășboiului și între acelea în primul rând cea mai periculoasă: poftele iredentiste.

La aceasta au dorit să ajungă tratatele de pace, asigurând pentru minoritățile unor țări, scutul Ligii Națiunilor.

Nu putem închide ochii înaintea faptului, că în dreptul internațional acesta e un principiu nu numai nou, ci deadreptul revoluționar. Acesta înseamnă restrigerea suveranității pentru țările, asupra cărora se estinde acest principiu și dreptul de ingerință al universalității în afacerile interne ale acestor State; aceasta explică pe deplin frecările și protestările, pe cari le provoacă de cele mai multe ori exercițiul acestui drept.

Am putea întreba, din punct de vedere curat teoretic, că oare protecțiunea internațională a minorităților nu e în contradicție flagrantă cu evoluția socială modernă? La urma urmelor tendința ei e, ca în cadrele statelor să înființeze un fel de națiuni de categoria a doua, adecă noi grupuri naționaliste, fărâmițează, în loc să unească. Accentuază naționalismul în loc să-l modereze.

Dar nici nu e vorba acum de teorie. Stăm în fața unor fapte diverse: minoritățile există; dela pace încoace s'au trezit la conștiință și s'au organizat, dacă sunt nemulțumite, primejdiesc pacea, în fine apoi, în mai multe țări au nevoie de protecțiune. Nu ne privește pe noi constatarea, că pentru ce e asta așa? *Dar netăgăduit, relațiile dintre anumite minorități nu sunt de așa fel, că minoritățile să poată renunța la protecțiunea Ligii Națiunilor.*

Acest drept fiind excepțional, este de interpretare foarte strictă. Aici e barem principiul Consiliului. De sigur minoritățile nu înțeleg, că Liga Națiunilor își scoate drepturile sale de ingerință din contractele precise, pe cari nu le-a creiat ea și peste cari nu poate trece, fără a se expune pe sine atacurilor, iar protecțiunile sale sancțiunilor.

Că Consiliul a rămas între limitele posibilităților, pe cari i-le au oferit contractele de pace, e de înțeles. Că Liga Națiunilor e asociația guvernelor, e evident. Că Consiliul, ca organ politic și diplomatic, nu are cea mai perfectă aptitudine pentru o funcțiune, care în primul rând are caracter justițiar: asta nu se poate tăgădui. Că procedura lui sub acest raport e cam îngustă și-i lipsește mărinimozitatea: e posibil.

Dar e fapt, că foarte adeseori se disprețuiește acțiunea pozitivă a Ligii Națiunilor în aceste afaceri. Această acțiune nu poate fi publică. Se manifestă în tratative, în discuțiuni, în schimbare de scrisori, adesea în presiuni asupra anumitor guverne și cari deja prin natura lor au să rămână cu caracter confidențial.

Minoritățile trag folosul din aceasta, dar rămân datoare cu mulțumită. Căci ele cunosc numai ingerințele publice și acestea din uorocire sunt cele mai rare, pentru că sunt și cele mai puțin efective.

Oare ajunge aceasta? O putem spune verde, că nu. Ori-cât de mare i-ar fi zelul – mai mare ca cel actual – Consiliul nu ar fi în stare să răspundă unor probleme atât de complicate. Drepturile ei de ingerință se restring la un număr absolut redus al țărilor. Încolo, el numai o porțiune foarte redusă e în stare să ofere minorităților, le poate scuti de abuzurile cele mai strigătoare ale despotismului. Dar aceasta nu e de ajuns. Ca pacea să se poată numi asigurată, minoritățile trebuie să fie loiale. Ca să fie loiale, trebuie să fie mulțumite.

E o mare greșală a crede, că deja noțiunea minorităților cuprinde iredentismul. În multe țări nu e în interesul lor nici un fel de schimbare și ar ajunge să li-se asigure minimul libertăților lor și să li se ofere anumite garanțe, că ele să se atașeze regimului. Aceasta a făcut-o d. ex. Estlanda, creind pentru bălți nu numai autonomie teritorială, ci și personală. Chiar și guvernul sovietic urmează în mod demonstrativ o politică minoritară, a cărei ascuțis e îndreptat împotriva Poloniei și care constă din aceea, că cetățenilor de rasă străină dela frontiera apuseană le asigură o largă autonomie națională, ca să câștige simpatiile fraților acelora de peste hotare.

De ar lumina politica Rusiei pe toți vecinii, de o parte asupra primejdiilor, ce-i amenință, de altă parte asupra adevăratelor lor interese naționale.

Dacă vor înțelege toate guvernele, că adevăratul temei al dreptului minorităților nu e protecțiunea asigurată în tratatul de pace, ci interesul siguranței statului; dacă se vor găsi bărbați de stat, cari cutează să se poarte cu încredere și cu mărinimozitate față de cetățenii de alt neam: atunci Liga Națiunilor pe acest teren nu va mai avea nimic de făcut. Și aceasta va fi cea mai frumoasă operă a ei.”

*

Articolul d-lui William Martin are un singur defect de frumșeță. Vorbește pro domo. Se găsește și el în condiție de minoritar. Ține de mica minoritate a marilor spirite, a marilor inimi e membrul micii minorități a unor suflete mari ca Romain Rolland și Costa-Foru. Si această minoritate își are în toate părțile

pe Angheleştii săi, pe Demostenii gură spartă şi plutonierii de jandarmi; o persecută cu miile de arme ucigătoare ale prostiei maliţiei, indiferentismului. Întristaţi trebuie deci să continuăm expunerile lui profunde: dacă din această minoritate spirituală şi morală se va face majoritate, atunci, dar numai atunci se vor găsi bărbaţi de stat, cari cutează ...

Fiindcă bărbaţii de stat totdeauna cutează numai ce, în conformitate cu dispoziţia popoarelor, e consult să cuteze ...

Icoana vremii în şcolile secundare.

De Spectator.

Nr. 17 din a. c. al revistei „Magyar Kisebbség” („Minorité hongroise”) la pag. 671 a publicat datele uimitoare relativ la examenele dela Colegiul-Kun din Orăştie, iar pe pg. 689–703 aceleleaş relativ la liceul catolic din Arad. Ne-am informat asupra datelor referitoare la celealalte institute lipsite de caracterul publicităţii, asupra rezultatului examenelor dela liceul evreesc din Orade, dela Colegiul Wesselényi din Zalău şi dela liceul de fete reformat din Cluj, am primit următoarele informaţiuni autentice. (Numai dela liceul evreesc din Cluj nu ne stau la dispoziţie date autentice.)

Liceul evreesc din Orade în anul şcolar 1922–23 avea încă dreptul de publicitate: rezultatul – bine înţeles – a fost mulţumitor. Din 393 elevi au reuşit cu distincţie 11, cu foarte bine 42, cu bine 58, cu suficient 219, au căzut la un obiect 28, la două obiecte 22, la mai multe obiecte 13. Au căzut deci total 16%. În anul şcolar trecut 1923–4 i-s’a luat dreptul de publicitate, elevii au dat examen înaintea comisiei de stat, dar într’un chip puţin mai domol, ca la Arad şi la Orăştie. Anume, examinarea elevilor din clasele I–II s’a făcut întrebând profesorii proprii, în prezenţa câte unui comisar ministerial, dar cu toate acestea rezultatul a fost lamentabil, căci fără considerare la progresul elevului din anul întreg, la părerea profesorului, comisarii ministeriali au dat notele sub influinţa impresiunii momentane. Rezultatul: în cl. I au rămas corigenţi 37%, repetenţi

25%, total au căzut 62% și au trecut 38%. În clasa II au rămas corigenți 20%, au căzut definitiv 40%, au căzut total 60% au trecut 40%. În clasele III–VIII s'a dat examenul numai înaintea comisiei de stat și rezultatul s'a publicat numai totalizat. În aceste clase au rămas corigenți 42%, au căzut definitiv 23%, total 65%, au trecut 35%. Rezultatul general e prin urmare cu câteva procente mai rău, ca la liceul cat. din Arad și mai bun ca la Orăștie. Fără îndoială, că pentru copiii evrei ai intelectualilor din Orade acesta nu e rezultat de examen, ci rezultat de selecționare. Între cei căzuți „sunt mulți elevi, cari în vechiul liceu real și în liceul premonstratens dela început până acum au fost foarte buni.” Natural, la cântarul culturii noi s'au găsit ușori.

Liceul din Zalău a dat examen înaintea unei comisii de stat (după ce modalități, n'am aflat-o) și cu rezultat bun, ceea ce surprinde. Dintre 220 elevi, au ieșit foarte bine 14, bine 88, suficient 72, au trecut deci 174. Au rămas corigenți 34, repețenți 12, total 46, ceea ce face 20.4%. Aici sau comisiunea examinatoare, față de celealalte, a fost foarte binevoitoare, sau elevii au dispus de o știință uimitoare, care a dezarmat asprimea cenzorilor. E posibilă însă și a treia eventualitate: comisiunea a putut primi mandat special.

Liceul de fete ref. din Cluj a dat examen după cele mai favorabile modalități atât în anul școlar 1922–23, cât și în 1923–4. Numai în studiile, din cari se cade, au dat examene în scris și oral, profesorii proprii au revizuit lucrările, ei au întrebat, sub presidiul profesorilor de stat și au făcut propunere pentru stabilirea definitivă a notelor. Am făcut comparație între tablele statistice ale celor doi ani și între rezultate nu este diferență remarcabilă, cu toate că anul trecut e ceva mai slab ca cel precedent. Iată datele mai importante din anul 1923–24 (datele anului precedent sunt în paranteză): Dintre 338 (452) eleve au trecut cu foarte bine 28 (52) = 8.12% (12.10%), cu bine 144 (110) = 41.76% (24.20%), cu suficient 39 (201) = 11.31% (44.22%), trecute cu proces verbal 4 (5) = 1.16% (1.10%), rămase corigente 74 (55) = 21.46% (12.10%), repețente 48 (26) = 14.20% (5.72%). Deci au căzut peste tot 35.86% față de 17.82% din anul trecut. E interesant, că notă rea (3, 2, 1) n'a primit nici una. Mai slab a fost rezultatul la franceză cu 23% și la istorie cu 18.9% căderi. Dar la română rezultatul

a fost bun, căci foarte bine au fost 8%, bine 27.5%, suficient 48'4% și căderi numai 16%. Aceste date arată evident, că prin cea mai umană metodă de examene particulare aplicată aici, la care rolul principal îl au profesorii de acasă și ajunge la importanță și munca anului întreg, pe lângă toate dificultățile psihologice și programatice, se poate obține rezultat. Deci că la Zalău, nici la Cluj nu. a fost tendința deghizată, ca pe teritoriul vulcanic, de a se face sistematic măcel didactic.

Acum dacă comparăm datele dela Orăștie și dela Arad cu cele dela Zalău și dela Cluj, necondiționat vom găsi regularitatea „misterioasă”. Înainte de toate se poate constata, că de fetele Ardealului inferior deocamdată mai puțin se ocupă puterea de stat (și de altfel, fetele nicăiri nu dau examen de capacitate după a IV-a), pentru că a aplicat sistemul cel mai binevoitor. Față de băieți în general procedura e mai aspră, dar nu e consecventă până în sfârșit. Căci alta a fost la Orade și alta la Orăștie, Arad; în localitatea din urmă fetete tocmai așa au trebuit să guste din sângele draconic, ca băieții. Deci sistemul de examinare, care cu o rigiditate fără milă servește unificarea și bruscarea maghiarilor, nu se poate mândri cu uniformitate deplină, ceace însă, dată fiind nesiguranța generală a dreptului și neregularitatea de guvernare, se poate înțelege pe deplin. E foarte semnificativ însă, că, precum se vede, Zalău a fost agrățiat, pe când asupra Orăștiei, a cărei școală cu un trecut istoric a fost de mult luată la țintă, s'a dat asaltul cu tunul cel mare. Asupra Orăștiei și Aradului – ambele la frontieră – încă a căzut furtună grea. Direcția se cunoaște ușor. Nenorocita zonă de frontieră maghiară și-a pierdut deja toate școlile minoritare, cele două, ce i-au mai rămas, au să sufere torturi alese. Cu siguranță putem afirma, că aici se aplică procurarea avorturilor pe teren didactic. Pentru ce ar aplica în interiorul Ardealului – dacă nu au scop special, ca la Orăștie – un metod evident mai dulce, ca la frontieră? Căci în sfârșit nu e întâmplare oarbă, că chiar la Zalău să poată da elevii maghiari examene bune, iar la Arad nu; că la Zalău să fie numai examinatori români plini de milă, iar la Orade și Arad să se aglomereze tot cei cu inimă de piatră? Sistemul, care dealungul frontierei pe o zonă de 10 klm. tot pământul vrea să-l treacă exclusiv în mâni române: ca un aparat diabolic

tinde și spre alte țeluri de naționalizare: stoarce măduva din școlile dela frontieră, ca să se paralizeze de sine.¹

Experiențele mai noi îmi confirmă presupunerea, că avem să ne pregătim pentru cea mai hotărâtă, cea mai crâncenă luptă culturală. Dacă maghiarii nu vor purta până în sfârșit cu hotărâre neșovăitoare lupta, în care au fost împinși, își vor merita tragica soarte!

Arad, Septembrie 1924.

¹ Ca icoana să fie completă observ, că taxa examenelor de corigență din Septembrie a fost stabilită în 150 Lei, ceea ce e fără păreche în istoria învățământului. Nicăiri nu s'a introdus taxa examenului de corigență, pentru că s'a considerat ca izvor de corupțiune. României îi revine gloria începutului. Dacă ministrul stă sub influința unui doctor sadist – cutare director al lui a fost desigur impiecat vama! – ca din punct de vedere financiar cu atâta morală s'a clădit sistemul examenelor.

=====

Tibiscum.

Date referitoare la trecutul lui și indemn la scrutarea rămășițelor istorice ale aceuia.

De **Dr. Elemér Jakabffy.**

Aceia, cari au învrednicit de ceva atențiune activitatea mea publicistică din anii din urmă, desigur s'au mirat, citind în foiletonul ziarului „Krássó-Szörényi Lapok” articolii mei despre Tibiscum.

Acest subiect stă atât de departe de problema minoritară, încât acum, când foiletoanele acestea ale mele se distribuie și retipărite, gândul meu trebuie puțin motivat.

În decursul verii P. S. Sa, Arhiereul Ioan Boroș, m'a învitat la ședința de comitet a „Societății Muzeul Județului Caraș-Severin”. În județul nostru acum două decenii s'a înființat o asemenea societate, prin ce în vre-o două localuri dela prefec-tură s'au adunat diferite obiecte vrednice de a fi păstrate la muzeu.

Războiul mondial a împiedecat și aceasta muncă culturală și așa Arhiereul Ioan Boroș ar fi dorit să afle dela membrii Co-mitetului Societății, cari se găsesc încă între noi, dacă arată dispoziție pentru reinvierea Societății.

La locul și 'ora fixată în invitație ne-am prezentat numai Arhiereul Boroș și eu.

Cu inimă indurerată am luat act de indiferentism și atunci ne-am decis, că pentru înfrângerea acestuia mai facem o încercare. Arhiereul Boroș, care petrece cu vie atențiune și săpăra-turile dela Periamoș și Grădiște, a luat asupra sa, ca dela guvern să obție mijloace materiale pentru începerea unor săpături pe teritoriul județului nostru, iar eu am promis, că prin presă voi căuta a trezi atențiunea față de monumentele trecutui.

Am făcut aceasta promisiune nu numai pentru că cultul celor trecute mă inspiră în măsură mare, ci și din alt punct de vedere.

Situația noastră dezolată încă multă vreme nu va permite, ca noi, membrii minorităților, să ajungem la un credeu politic cu majoritatea română. Ba ce e mai mult, luarea în posesiune, cu forța, a instituțiilor noastre sociale, cum sunt casinourile, împiedică și contactul social în intimitatea lui.

Rămâne deci un singur teren, pe care am putea lucra împreună și acesta e serviciul culturii generale.

Sunt, cari și manifestările culturale le pun în serviciul ideii naționale speciale. Aceasta, după părerea mea, se poate face cu rezultatele culturale moderne, dar cultura dinainte de mii de ani fără indoială trebuie privită de atare, că rezultatele și monumentele ei și-le pot numi proprii ale lor fiii tuturor națiunilor, la eruarea și păstrarea lor toți la fel pot coopera.

Primul loc deci, la care în o munca devotată, sinceră, ne-am putea întâlni toți, e cultul și scrutarea acestor rezultate și monumente ale culturii vechi, pentru care cadrele le-ar putea da Societatea noastră de Muzeu, reorganizându-se.

Că aceasta Societate de Muzeu ar găsi cu ce să se ocupe, că teritoriul județului nostru dă din abundență ocaziune pentru asemenea muncă culturală, aceasta am voit să o justific în foiletoanele din chestie, pe cari le retipăresc în broșură.

Lugoj, Dumineca Adventului 1924.

Elemér Jakabffy.

*

Între comunele Jupa și Zăgujeni, la marginea șoselei cam la o mie de pași una de alta, stau trei cruci de lemn.

Ele sunt întru amintirea unor călători pieriți pe aci înainte cu câteva decenii sau cu câteva secole.

La spatele celor trei cruci sunt sămanături, holde, pășuni cu scăieți, până la schimbăcioasa albie a Timișului, acesta e locul spre care privesc cu atâta mândrie piscurile goale ale Sarcului și pe care a stat, cu optsprezece veacuri înainte, Tibiscum, orașul roman municipal.

La anul 96 după Hristos în fruntea imperiului roman a ajuns Marcus Ulpius Traianus. Prin el spiritul militar s'a trezit la viață nouă și așa nu a putut ramânea fără răsbunare umilirea suferită de antecesorii Romani dela Decebal, marele domnitor al Dacilor.

Traian a rupt contractul de pace existent, a denegat birul și la 25. Martie a. 101 după Hristos a plecat din Roma spre pământul Dacilor.

Încă înainte de aceasta și-a trimis poruncile la patru legiuni din Panonia, mai bine zis din Moesia, cari în scurt timp au și plecat către Viminicium. Aici – la câteva ore de Costolațul de azi – împăratul și-a împărțit armatele în două părți. Partea

mai mare a rămas sub conducerea lui personală și aceasta la Lederata, vis-a-vis de Rama de azi, pe două poduri de pontoane, a trecut Dunărea și peste stațiunile Centrum Putei, Berzobis (lângă Bârzava de azi) și Caput Bubali a ajuns la confluența râurilor Timiș și Bistrița, pe când cealaltă parte sub conducerea lui M. Laberius Maximus la Dierna (Orșova de azi) a trecut peste puternicul râu și a ajuns aci în marș prin Valea Cernei și a Timișului.

Cel mai mare eveniment al acestui loc chiar de atunci e, că împăratul Traian și distinsul lui comandant aici și-au împreunat armatele.

Teritoriile la Nord de Dunăre și la Ost de Tisa, deci și această parte, atunci le stăpâneau încă Dacii. Nu avem nici o urmă nici de pe vremea lor, nici de pe vremea predecesorilor lor, a Agatirșilor, ce ar dovedi, că aici unde s'a făcut această reunire de armate, ar fi fost o localitate mai însemnată.

Natural, nici Dacii n'au privit pasivi marșul Romanilor. Și-a adunat și Decebal soldații lui, a trimis soli călări la popoarele învecinate, ca să ceară ajutor și dela ei. E probabil deci, că armata lui a fost mai mare ca a Romanilor.

Traian cu liniștea unui geniu a plecat cu legiunile sale din acest cartier general al său, ca să se lupte cu Decebal la Tapia apropiată (afirmative înseamnă defileu), a cărei loc nu se poate arăta precis. Norocul răsboiului s'a pus pe partea lui.

Decebal bătut, cu grozave pierderi a părăsit terenul de luptă. Dar numărul morților și al răniților a fost foarte mare și pe partea Romanilor. Traian și-a cedat și hainele sale doftorilor ca să bandajeze rănilor soldaților, dar a ridicat și altar în amintirea celor căzuți, ca pe acela în fiecare an să se aducă jertfe.

La câțiva ani după aceste evenimente Decebal își pierde imperiul definitiv și armata romană victorioasă și-a putut începe și aici binecuvântata operă culturală.

Unul din rezultatele aceleia a fost construirea și înflorirea orașului municipal Tibiscum, în locul cartierului general de odinioară.

Că apoi până când s'a jertfit aici zeilor romani, că până când a mai cucerit sufletele pomenirea ordonată de Traian a celor căzuți în marele răsboi, că după Romani cum s'a distrus orașul înfloritor, toate acestea sunt secretele profunde ale acelor veacuri, cari atât de fără milă au nimicit cultura puternică

a unui imperiu mondial, încât urmele acesteia abia numai în-tâmplarea sau târnăcopul și hârlețul le pot aduce iarăș la lumină.

Dar târnăcopul și hârlețul numai încet pornesc în drumul cercetării. Mâna omenească își servește și prin acestea mai mult scopurile individuale. Lucrează cu ele pentru trai, pentru a-și aduna averi, pentru a-și asigura viitorul, dar foarte cu greu pentru a descoperi amintirile trecutului.

Iar dintele de fier al vremii distruge fără milă, ca să roadă fărâme, pereții, cărămizile și chiar pietrile, cari păstrează încă amintirea trecutului glorios.

*

Primul op tipărit, în care se vorbește de Tibiscum, e vestitul studiu istoric al lui Francisc Criselini, scris despre Banatul timișan și editat la 1780 sub titlul „Die Geschichte des Temesvarer Banats”. În acesta se referă la așa numitul manuscris „Ariotic” (Ariotische Handschrift), din biblioteca reginei și împărătesei Maria Terezia, în care se face mențiune de o peatră cu inscripție, care fără indoială e dela Tibiscum, pentrucă inscripția sună astfel: Corneliae Salominea Augustae Conjugi Gallieni Augusti Caesaris noștri, Ordo municipalis Tibiscanus devoto numii majestatique ejus. Adeca consiliul orașului Tibiscum întru mărirea sa, a ridicat peatra de monument Corneliei Salomina, soția împăratului Gallienus.

Criselini nu poate constata, că peatra aceasta monumentală unde a ajuns, dar nu cunoaște precis nici locul Tibiscului. Mannert a fost primul, care pune Tibiscul aici, dar a trebuit să vie un învățat maghiar, care în baza unor date absolut autentice, a servit cu date precise cu privire la loc. Acest învățat maghiar a fost Dr. Ortvy Teodor. El a stabilit, că Tibiscum a fost situat lângă vechea moară din Jupa, dealungul canalului morii, care moară azi asemenea s'a ruinat total și numai fundamentul i-se vede.

Înainte de cercetările lui Teodor Ortvy, pe la mijlocul veacului trecut era proprietar la Jupa Alexandru Capra. Acest bărbat cult, care văzuse lumea mare, la 23 Aprilie 1851 însoțit de carol Nendtvich s'a prezentat la Ioan Érdy, custodele secției antichități a Muzeului național din Budapesta și i-a predat două table de aramă, găsite pe teritoriul Jupei. Tablele de aramă au următoarea explicație:

Luptătorii cari serveau în trupele auxiliare ale legiunilor romane de regulă după un serviciu de 25 ani părăseau cadrele militare. Atunci primeau dreptul de cetățean, li-se aplica dreptul roman matrimonial și de cele mai multe ori se așezau în provinciile împărătești. Legea împărătească, care din caz în caz dispune cu privire la veterani, se săpa în tablă de aramă și se expunea în Capitol la Roma. Pe asemenea table, după numele împăratului se înșirau trupele, din care au fost concediați luptătorii emeriti, se scria și aceea, că aceste trupe unde și sub cine au servit, unde au staționat și în fine se înșirau cu numele soldații concediați. Soldatul devenit liber prin asemenea „honestae missio” se legitima cu copia autentică a legii, când se prezenta pentru așezare în orașele provinciale. În decursul veacurilor mii și mii de soldați au primit asemenea certificate de onoare, săpate în aramă, dintre cari total 73 au rămas până azi. Unul dintre acestea a fost predat de Capra. Prin aceasta diplomă săpata în două table de aramă împăratul roman Antonius Pius cu onoare concediază pe Barsimus, fiul lui Calliston, ca pedestraș emerit, care apoi s'a așezat aici în Tibiscum. Acest document e din anul 154 după Hr.

Acestuia avem să-i mulțumim, că cunoaștem numele celor doi consules suffecti ai anului aceluia.

Dar aceste table ne pun în posesiunea încă unui dat interesant, să-i zicem din domeniul politiceii minoritare romane. Ele conțin adevărat și locul de naștere al veteranului, cum și al celor șapte martori. Din acestea se vede, că Barsimus era evreu din Palestina și la fel șasă dintre șapte martori. Totuși Barsimus a primit „honestae missio” drept de cetățean și imobil la Tibiscum ..

Iată, ce valoare arheologică ne-a scos la iveală simțul de jertfă al unui bărbat insuflă pentru cultură.

De atunci iarăș au trecut trei sferturi de veac, vremea roade mai departe cărămizile, pietrele. sutele de arători aruncă supărați încolo-încoace bucașile de mozaic cari ajung înaintea plugurilor lor și albia schimbăcioasă a Timișului inghite poate chiar acum zidurile casei lui Barsimus, la atriul căruia, dinspre intrare, se mândrea scrisoarea săpata în aramă...

Cele trei cruci de lemn dela drumul Jupa-Zagujeni păstrează amintirea unor necunoscuți. Pe una dintre ele mai demult se acăța trandafir sălbatic, ca cu atât mai vârtos să atragă atențiunea. Multele rămășițe ale unei culturi puternice la spatele

acestei cruci, încă acolo în albia Timișului și sub o pătură de pământ de câteva degete așteaptă pe aceia, cari înțeleg, că nu e destul a vesti cu fraze gloria trecutului, a se mândri cu mărirea monumentelor de pe vremea lui Traian, dar ca ce se mai poată găsi din valorile culturale ale acestei vremi, ar trebui, cu puțină jertfă, scăpat de pieirea sigură.

*

Dela cercetările lui Dr. T. Ortway, făcute la 1875 puțini s'au găsit, cari pe locul Tibiscului să fie umblat cu gândul înălțător al amintirilor istorice.

Privirile liniștite și jocurile desinteresate ale copiilor și fetelor de păstori rar le au conturbat câte un vânător ori pescar acolo, unde înainte cu șaptesprezece sute de ani mișuia sgomotos vieța de oraș.

Exact înainte de rasboiul mondial, moștenitorul lui Capra, Alexandru Mano, proprietar în Jupa, a invitat un învățat dela Muzeul Național Maghiar, a cărui vizită înse nu a avut alt rezultat, decât că de sub puternicii castani ai parcului din Jupa a ajuns în Muzeul Național Maghiar piatra cu inscripție romană, care încă cu zeci de ani înainte a fost adusă aici pe un pietrou puternic.

De atunci a venit furtuna de sânge. Sute de orașe au ajuns iarăș la soartea Tibiscului, s'au distrus, încât și locurile lor au trebuit căutate, pentrucă mândra cultură a veacului al douăzecelea a luat-o la întrecere cu morala din timpul migrațiunii popoarelor, fără cruțare a nimicit roadele laborioaselor construcții umane, a distrus vetrele cetățenilor pașinici.

Și când au venit la noi zilele „păcii” și între munții și pe șesurile Banatului s'a vorbit, s'a scris și s'a cântat despre gloria traiană mai mult, decât sute de ani înainte de aceea, marii oratori, scriitori și poeți, cum ar fi ajuns să viziteze locul, de unde au pornit primii pași ai gloriei traiane!

Vara acum trecută totuș a adus câțiva amatori: Arhiereul gr. cat. Ioan Boroș, care atât de bucuros se cufundă în amintirile trecutului, Dr. Vaier Branisce, bărbatul de stat de mare cultură, preotul Gheorghe Sperlea, notarul Gheorghe Papp, învățătorul Nicolae Cornean și autorul acestor rânduri au vizitat orașul lui Barsimus. Acolo nu au putut ajunge în atriu răcoros, în băi cu fântâni țâșnitoare, în temple cu foișoare, încă nici la fundamen-

tele acelora, printrucă primele le au demolat furtunile veacurilor, iar aceste din urmă încă nu le a scos la iveală opera urmașilor.

Și totuș, câte lucruri interesante au văzut și au găsit!

Aproape paralel cu albia de azi a Timișului, cam la 50–100 pași de aceasta, se întinde un fel de zid de cetate. Și în trei-patru locuri se ivesc de sub pătura de pământ ce-l acopere și dintre tufe, puternicele masse de peatră și de cărămizi ale acestuia. Dela acesta se întind resturi de zid în albia Timișului, pe cari nici masele de apă ale sutelor de ani nu le au putut desface. Câteva lovituri de târnacop îți procură cărămizi caracteristice romane, pe cari ici colo se văd semne cu litere.

Înainte a părților deschise ale pereților putem aduna bucăți de mozaic. În formă de pesmet sau de L roman mare. Acestea frumos le putem așeza laolaltă și deja ne putem închipui icoana în care se prezinta poditul acelor localuri.

Dar putem să dăm și de obiecte mai speciale. Arhiereul Boroș a transpus în muzeul județean moneda de aramă, găsită de mica societate după câteva lovituri cu sapa și care poartă chipul lui Antoninus Pius. Ies la iveală mereu și frânturi de vase vechi, ba scriitorul acestor rânduri a găsit lângă niște oase de om, bucăți de sticlă caracteristică romană.

Acestea sunt rezultatul petrecerii de câteva ore acolo, ale unor lovituri de sapă și târnacop, fără orice pricepere specială.

Nu e motivată dorința noastră, de a vedea venind pe aceia, cari în mod profesional caută și adună amintirile antichității!?

*

Dintre aceia, cari și-au făcut studiile universitare la Budapesta, vor fi desigur, cari cu drag își aduc aminte de plimbările de pe insula Margareta, făcute cu cartea în mână, între ruinele mănăstirii de acolo. Ne opream din când în când în fața lor, ca gândurile noastre dela tezele moderne de economie sau de drept penal să sboare la istoriile legendare ale evului mediu.

Azi în locul, unde înainte cu zeci de ani abia câțiva pereți și câteva ziduri de fundament desgropate vesteau trecutul, stau în fața ta ruinele unui întreg complex de edificii.

Cum? Ungaria învinsă, ciuntită, economiceste ruinată, nu întrebuințează banii publici pentru zidire de case, reparare de șosele, ci desgropă ruine vechi?

Învoluntar ne vine întrebarea aceasta și așteptăm răspuns la ea.

Ei bine, din banii publici foarte puțin a ajuns aci. Dar cu atât mai mult din însuflețirea și din munca tinerimii, sub conducere înțeleaptă.

Trupele de cercetași ale școlilor secundare din Budapesta au desgropat toate monumentele Mănăstirii sf. Margareta. Săptămâni întregi petrecea aici trupa însuflețită, ca prin ostenelele membrilor săi, prin dragostea de cauză a sufletelor tinere, prin cunoștințele profesionale ale profesorilor, să scoată de sub învelișul pământului zidurile, între cari a trăit fiica sfântă a nenocitului rege maghiar.

Oare trupele noastre de cercetași pot avea chiemare mai frumoasă, decât a elibera ruinele primei stațiuni a gloriei traiane? Oare nu ar lăsa în inima fiecărui tiner urmă neștearsă osteneala, cu care a contribuit la descoperirea monumentelor Tibiscului?

Oare se poate închipui muncă culturală mai nobilă și cercetășie mai desăvârșită, ca aceea, care ar avea loc acolo, unde și-a reunit Traian trupele sale și de unde le a dus la primele mari izbânzii?

Noi nu ne putem mândri, că suntem descendenții legionarilor lui Traian. „Departa la Răsărit este trunchiul lemnului nostru.” Totuș la o asemenea operă și cercetășie ne-am da tot concursul posibil.

*

Toamna lungă cu zilele ei frumoase, încântătoare iarăș ne-au atras la Tibiscum. Nu singur, ci ca însoțitorul bărbatului însuflețit P. S. Ioan Boroș am vizitat locul vechiului oraș, unde acum iarăș e în mișcare vieța omenească. Da! Oamenii lucrează în locul acesta, dar un plugari, cari aruncă sămânța pâinii noi, ei lucrători cu târnacopul și cu hârlețul, ca de sub învelișul pământului să scoată zidurile vechi, resturile de edificii construite de mâna romană.

Săpăturile urmate de succes, săvârșite de guvern la Grădiște, unde monumentele vechei Sarmizegetuza ies la lumină în abundență, acelea, cari scot la iveală resturile culturii epocilor preistorice în formă sedimentară, au efectul de a incuraja și astfel propaganda însuflețită a P. S. Boroș a reușit să câștige mijloace materiale pentru ca și la Tibiscum să se miște mâinile exploratoare.

Primul scop al vizitei noastre mai noi la fața locului a fost să găsim urmele vestitului drum roman, care la timpul său

peste Tibisc, traverzând provinciile Agmonia și Pons Augusti, ducea la Sarmizegetuza. Acest drum la apus venea încoace dela Caput Bubali, din apropierea Delineștilor de azi. Că acest drum unde trecea peste Timiș, natural deocamdată nu se poate constata precis, doar albia Timișului atâta s'a schimbat, încât mai întâiu trebuie să se stabilească situația vechei alpii.

Lângă urmele drumului roman chiar și ochiul unui laic obsearvă fluctuațiunea porumbiștei, hârtoapele, în apropierea cărora devin mai dese grămezile de cărămidă romană și pietrele încleite cu un var special. Sub un strat de pământ de câteva degete, în aceste locuri dăm deja de resturile câte unui zid. Și atunci scrutătorul e cuprins de o pasiune ca la jocul de cărți. Ceasuri întregi caută la fiecare lovitură de sapă, de cumva una sau alta scoate la lumină ceva interesant.

Și aceasta pasiune se lipește și de muncitori. Dintre ei, cei mai bătrâni toți știu să povestească ceva. Unul sau altul a auzit, știe despre săpăturile săvârșite mai demult aici, că atunci s'au văzut mulțime de ziduri, iarăș altul vorbește despre aceea, câte pietri, cărămizi duc an de an, die acest loc, ceice zidesc la Jupa. Unul povestește, că nu demult cutare Juon de Jupa adus acasă ceva peatră cu înscricție, care acum desigur se găsește acolo înaintea casei lui. Devine deci problema cea mai urgentă, căutarea lui Juon dela Jupa.

Durere, și scrutătorii o pătesc de multe ori ca și cărțasii: nădăjduesc și se păcălesc. Pe peatra găsită înaintea casei lui Juon Peia nu s'a găsit înscricție...

Dar pentru aceea cine își pierde nădejdea? Bucățile de mozaic adunate într'o roabă, câteva puternice cuie de fier și un ac de fer, cari au ieșit la iveală dela adâncimea de un metru și jumătate, ne înspiră nădejdi noi. Căci unde este ac, acolo a trăit și femeie și unde a fost femeie, acolo și la romani a fost lux...

*

Anatole France, decedat nu demult, în lucrarea sa „Pe peatra albă”, duce pe cetitor la săpături romane cu mica Societate, care a plecat să viziteze pe Giacomo Boni, comandantul „forului înviat din mormânt.”

Nemuritorul scriitor dă o icoană mișcătoare a celor văzute acolo, a izvorului și fântânei Iuturna dela poalele muntelui Palatinus, a altarului construit la locul de rug al Cezarilor și a mormântului legendar al lui Romulus. Apoi continuă: forul li-

niștit nu peste mult s'a umplut de umbre la fel liniștite și transparente. Lucrători de pământ cu pielea de bronz lucrau pe acest câmp de piatră; vre o câțiva continuând lucrul regiilor de ordinioară, învârteau roata unei fântâni, să tragă apa, care iată, încă tot یرigă stratul, pe care pe vremea cucernicului Numa durmea, acoperit cu rogojină, velabrumina. Lucrătorii își vedeau de lucru la rând și cu luare aminte. Unul dintre vizitatori a întreat pe conducătorul săpăturilor, cum poate obține, ca lucrătorii lui să fie atât de sârguincioși? Pentrucă trăiesc ca ei, a răspuns Giacomo Boni. Împreună cu ei sgărim pământul, le spun, ce este aceea, ce noi căutăm, fac să simțescă frumuseța lucrului nostru comun.

Aceasta descriere a lui Anatole France mi-a venit aminte, când am văzut pe Arhiereul Ioan Boroș, între resturile de ziduri dela Tibiscum lângă lucrătorii cu pielea de bronz. El explică cu o vioiciune atât de tinerească, urcă peste surpături cu atâta elasticitate, cu atâta lipsă de oboseală se pleacă peste pământul săpat, ca să poată privi mai bine ceceae sclipeste în el, ca și când nu i-ar apăsa umerii șapte decenii.

O însuflețire ca aceasta cum și-ar pierde ținta: Notarul Cerpazovici, conducătorul permanent al lucrărilor și „cei cu pielea de bronz” lucrează mereu. Lucrătorii „Tibiscului de înviat din mormânt”, poate și ei simțesc frumuseța lucrului comun, ca frații lor oarecândva la Forul Roman . . .

De când ultima oară am fost pe aici, în lungime de mulți metri s'au eliberat de zidurile rămase de temnița milenară. S'au răscolit morminții multor „civi romani”, aflându-se într'aceea noi „comori”. Mai nainte am anunțat acul, pe care cu optsprezece veacuri mai nainte l-a ținut în mâna ei, femeea romană și am arătat bănuiala, că unde a fost acul, acolo a fost și femeie, și unde a fost femeie, a fost și lux. Și iacă, au ieșit la lumină și mărgelele. Pietricele colorate, în diferite mărimi și forme. Și un alt ac, la adâncime de doi metri în pământ, care nu mai e de fer, ci de ceva materie mai fină. Apoi între fărământurile vaselor de lut, bucățile unei cești de sticlă.

Plinius în cap. 36 al cărții sale „Historia Naturalis”, povestește anecdota, că fenicienii, cari se negustoreau cu natriu, au voit să-și gătească mâncare la malul râului Belus, dar negăsind peatră, au scos din transportul lor câteva bucăți de natriu și din acelea au făcut vatră focului. Natriul a fost topit

prin foc și acesta amestecându-se cu nisipul lipit de el, s'a,pre-făcut într'o materie străvezie, necunoscută până acum. Aceasta anecdotă a lui Plinius, ce-i drept, cum schioapătă, pentrucă la producerea sticlei nu e de ajuns focul, care e bun la hanul cu grătar, dar la tot cazul dovedește, că Romanii pe vremea mare-lui istoric scrutau deja modul producerii sticlei folosite de ei. Fără îndoială, înainte de Hristos cu 1500 ani eghiptenii au avut deja sticlă. Grecii, moștenitorii industriei tehnice și a artei eghiptenilor și a popoarelor din Asia minoră, din aceasta mare moștenire n'au pus pond pe sticlă. Dincontra, Romanii au iubit-o și au întrebuințat-o foarte mult. E de înțeles prin urmare, că de parte de capitală, la Tibiscum chiar, găsim vase de sticlă. Dar se înșală, cine crede, că sticla Romanilor e asemenea sticlei noastre albe curate ori verzi. A lor e cu mult mai interesantă. La curburile fracțiunilor de ceașcă, ce am găsit, aceasta sticlă în zigzaguri arată toate culorile curcubeului, prin urmare firește, nu e așa străvezie, cum e cea ieșită acum din fabricile noastre.

O mare monetă de bronz a împăratului Hadrian și lângă un oscior chiar și o scoică a ieșit la iveală dela 2 m. adâncime sub pământ. Și scoica numai ca obiect de lux a putut ajunge în casa romană, de unde ajunge acum în muzeu.

Decât aceste mici obiecte găsite, cu mult mai mare în-sămănătate ar avea, dacă în sfârșit prin săpături am ajunge la pietri cu înscripții, cari ar vărsa nițică lumină asupra istoriei Tibiscului. Durere, încă nu e nici o urmă de acestea. Un capitel fără înscripție se poate vedea în curtea unui gospodar dela Jupa, iar bătrânii vorbesc de un leu fără cap, pe care l-au vă-zut oarecândva, dar de atunci l-a înghițit pământul. Locul i-se știe și așa nu peste mult și leul va scăpa din temnița sa, de nu cumva nu e creațiunea fantaziei, care deja lucrează cu mare avânt deasupra rămășițelor reale ale Tibiscului.

*

Precum la afacerile de crimă senzațională, pe urma comunicatelor poliției se prezintă cetățenii, cari cu ceva micidate caută să ușureze lucrul instrucției, așa ne caută și pe noi aceia, cari știu ceva despre săpăturile mai vechi dela Tibiscum, despre cele găsite ori văzute acolo. La anchete autoritățile polițenești de multe ori zimbesc asupra celor aurite, căci deloc obsearvă încoherența lor cu cauza care așteaptă lămurire. Și noi zimbim, când ne arată un feșnic de alamă, care a fost găsit cu zece ani

înainte în locul Tibiscului. Da, adevăratele lumânări „Milly” întră pesfert în aceasta antichitate, care se poate avea pentru o jumătate litru de țuică.

Dar găsim și comunicări prețioase.

Încă înainte de ce ar fi apărut articolul nostru precedent, în care s'a făcut mențiune și de leul de peatră, ni-a făcut vizita d-l Fedor Palik-Ucsevny, acest senior al societății noastre, ca să ne întrebe, găsit-am deja leul de peatră, care a stat de pază, desigur înaintea porții Tibiscului?

Apoi de fapt a fost leu de peatră? am întrebat noi. Nu-e acesta numai produsul fantaziei bătrânilor din Jupa? D-l Palik-Ucsevny ne-a asigurat, că înainte cu câteva decenii cu ochii lui l-a văzut, cioplit din ceva peatră galbenă, în mărimea unui câine dela oi.

Mai știe de un lucru găsit la Tibiscum, despre care i-a făcut mențiune la timpul său Alex. Capra.

Capra a trimis un țigan să-i prindă raci la partea Timișului cu țermure, unde pe vremea aceea se găseau încă raci din abundanță. Țiganul a venit înapoi și s'a plâns amar, că nu a prins nimic, dar aproape și-a tăiat mâna cu tabla de aramă adusă cu sine, care a găsit-o acolo sub țermure, unde a bănuț raci.

Iată istoria gășirii tablelor de aramă, dăruite de Capra muzeului din Budapesta.

*

Înainte de a ne lua rămas bun dela Tibiscum, trebuie să facem încă mențiune de un obiect istoric al muzeului din Timișoara, ajuns de aici acolo:

În vara anului 1872 nu tare departe dela delta Bistrei în direcție sudostică iarăș a ieșit la iveală un lucru prețios, care se păzește acum în muzeul dela Timișoara. E un stâlp de altar. Pe acest stâlp de peatră se poate vedea înscricția fiamen M. T. adeca municipii Tibisci, cel puțin aceste două litere așa le-au tâlcuit specialiștii, între cari și Momsen.

Aceasta peatră comemorativă, foarte însemnată în colecția epigrafică romană, ba putem zice, unică, e ornamentată cu capitel, baza de sus e apăsată, la laturea din afară este rămășița unui drag de fer, care a putut servi sau de feșnic sau de țâțâna unei uși de aramă care se așeza deasupra aceleia. Din basinul sculptat ducea o deschizătură din lături. Fiecare capitel e de 1 palmă de lung, stâlpul dintre cele două e de 3 palmi lung; grosimea e de 2 palmi, sinul basinului de 1^{1/2} palmă.

întreg stâlpul e cioplit din cvartă alb și seamănă mult cu bap-
terele așezate în bisericile mai mici și se vede, că a fost folosit
deja ca baptister; greutatea totului e cum 500 klgr. Pe fața
dinainte se poate citi o înscricție bine conservată, cu literele
caracteristice ale veacului II. fără an; textul e următorul:

Ϟ I Ϟ O Ϟ M Ϟ D
I V L I V S
V A L E N T I N
F L A M E N M T
P R O S A L V T E M
S V A M S V O R V M
Q V E O M N I V M
C O N T V B E R N I V M
Ϟ V Ϟ L Ϟ M Ϟ P Ϟ

Dar nu numai cel din Timișoara, acum și mica noastră
colecție de muzeu neglijată, se poate mândri cu un monument
mai interesant din Tibiscum.

Înainte cu câteva zile a ajuns la Lugoj de lângă un zid des-
gropat acolo, un capitel cioplit, ca mândru premergător a celor
ce se nădăjduesc încă. S'a gășit și leul fără cap, durere, deja
așezat în fundamentul unei case zidite nu demult, la șoseana
ce duce peste Jupa, de unde nu se poate scoate...

*

Dar a căzut zăpada și zidurile Tibiscului scăpate nu de-
mult de învelișul pământului, iarăș au dispărut dinaintea ochilor.
Au dispărut, ca în primele zile cu soare ale primăverii să
apară din nou, și să ne îndemne mai departe la lucru fără preget.

De ar dispăre tot așa de repede și indiferentismul, care
însoțește o asemenea muncă culturală, indiferentismul, care îm-
piedecă readucerea la viață a Societății noastre de Muzeu, de
ar dispăre tot așa de repede, ca vâlul de zăpadă ușor și sclipi-
cios, căzut acum, pe zidurile Tibiscului!

48 milioane.

Decând a apărut admirabilul articol al d-lui William Martin în „Journal de Genève” – articol reprodus și de noi în altă parte a revistei – întreagă presa minoritară din Ardeal și mai multe din organele mondiale, au accentuat cifra de 48 milioane, care arată mai bine gravitatea problemei minoritare.

Adeca dl. William Martin a aprețiat la 48 milioane numărul acelora, cari în diferitele state ale Europei se găsesc în condițiuni de minorități naționale.

Distinsul publicist elvețian nu specifică. Noi însă, cari stăm absolut în serviciul ideii minoritare universale, am găsit de necesar ca prin utilizarea materiei, ce ne stă la dispoziție, să lămurim mai bine icoana.

E meritul prof. Hickmann, mai bine zis a dlui Alois Fischer, că în temeiul datelor adunate de „Bibliothek des Bundesamtes für Statistik”, stau la dispoziția cercetărilor tablouri, cari sunt absolut demne de incredere și prin urmare pot fi luate ca bază la orice discuție științifică. Aceste lucrări ne-au făcut posibil și nouă a arăta în tablourile ce urmează, că la drept vorbind în fiecare țară ce minorități naționale sunt și cât e numărul acelora.

Dacă în tablourile noastre adunăm numărul diferitelor minorități naționale, obținem suma de 50 milioane 500 mii, că vre-o două milioane și jumătate mai mult, decât cât scrie dl. William Martin. Dacă luăm statele înșirate, putem vedea, că lipsesc dintre ele republicele sovietice, deci în cifra minoritară de 50¹/₂ milioane nu se coprind ceice se găsesc în condiție minoritară, pe pământul rusesc.

Pe teritorul rusesc rămas în Europa se găsesc 98 milioane locuitori. Dintre acestia sunt 62 milioane ruși și ruși albi, 24 milioane ucraineni și 12 milioane alte naționalități. Informitatea sistemului sovietic se arată și la chestia minoritară națională. Auzim când de opresiunea cea mai brutală, când de tratamentul cel mai liberal. Actualmente auzim mai mult de tratamentul mai favorabil minorităților, adecă de aceea, că d. ex. și în regiunea Volgei s’au înființat soviete germane independente.

Deci când dl. William Martin în articolul său a aprețiat la 48 milioane numărul „minorităților europene” desigur nu s'a gândit la cei ce trăiesc pe pământ rusesc, căci dacă aici socotim între ele și pe ucraineni, atunci numai în aceasta parte a Europei găsim 36 milioane în condiție de minoritari.

Diferența dintre cele 48 milioane amintite de dl. William Martin și între cele $50\frac{1}{2}$ milioane, ce rezultă din tabloul nostru, poate avea doua explicații.

Una, că noi am luat între minorități și pe slovacii din Cehoslovacia (2,100.000 suflete). La această ne-au îndemnat toate datele, ce avem despre viața lor. E posibil, că dl. William Martin consideră de majoritate națiunea ceho-slovacă, ceace la tot cazul ar fi greșeală.

Ori împrejurarea, că pe croați și dl. William Martin fără indoială îl socotește între minorități, căci altfel ar obține o cifră mai mică decât 48 milioane, ne prezintă ca verosimil, că și pe slovaci i-a socotit între minorități, deci diferență poate avea și altă cauză.

Din tabloul nostru cetitorul poate vedea, că după minoritățile înșirate cu numele la fiecare stat, au ajuns în rubrică deosebită cei de „alte” naționalități. Dacă lăsăm la o parte pe acești de „alte” naționalități cari ocur în urma caracterului lor adevărat național, rămâne 48 milioane numărul acelora, cari au parte de amara soarte minoritară.

Mai avem să amintim, că dintre 27 state, numai în 13 ocur Evreii ca minorități naționale.

Tabloul nostru prezintă icoana anului 1922. Tot atunci, lăsând la o parte locuitorii sovietelor, în celealalte părți ale Europei au trăit 351 milioane. Deci în Europa tot al șaptelea om e de națiune minoritară.

Trebue o dovadă mai gravă pentru a arăta, că chestia minoritară națională stă pe primul plan al politicei mondiale și că, precum constată dl. William Martin, „dintre toate problemele, pe cari războiul le-a lăsat ca moștenire Societății Națiunilor, fără indoială cea mai delicată și poate și cea mai grea e problema minoritară.”

Nr. curent	Numele Statului	Numărul total al populației	Națiunea majoritară	Numărul membrilor națiunii majoritare	Majoritatea în %	Națiunile minoritare	Numărul membrilor națiunilor minoritare	Minoritatea în %
1	Albania	725000	albaneză	700000	96.6	diferite	25000	3.4
2	Austria	6480000	germană	5780000	89.2	cehă	120000	1.9
						croată și slov.	110000	1.7
						evreiască	300000	4.6
						alte	170000	2.6
						total	700000	10.8
3	Belgia	7540000	valonă flamandă	3200000 4000000	42.4 53.0	olandeză	110000	1.5
						germană	80000	1.1
						alte	150000	2.0
						total	340000	4.6
4	Bulgaria	4950000	bulgară și macedonă	4250000	85.9	țigăna	120000	2.4
						turcă	350000	7.1
						alte	230000	4.6
						total	700000	14.1
5	Ceho-slovacia	13700000	cehă	6600000	48.1	slovacă	2100000	15.3
						polonă	80000	0.6
						ucraină	460000	3.4
						germană	3250000	23.7
						evreiască	350000	2.6
						ungară	740000	5.4
						alte	120000	0.9
						total	7100000	51.9
6	Dania	3420000	daneză și irlandeză	3330000	97.4	germană	55000	1.6
						alte	35000	1.0
						total	90000	2.6
7	Estonia	1109000	estonă	980000	88.3	rusă	55000	4.9
						germană	45000	4.1
						alte	30000	2.7
						total	130000	11.7
8	Finlanda	3467000	finnlandeză	3000000	88.2	suedeză	360000	10.6
						alte	40000	1.2
						total	400000	11.8
9	Franța	39500000	franceză	35800000	90.6	italiană	350000	0.9
						spaniolă	200000	0.5
						bretonă	1100000	2.8
						germană	1500000	3.8
						flamandă	150000	0.38
						evreiască	130000	0.33
						bescă	170000	0.43
						alte	100000	0.26
						total	3700000	9.43

Nrul curent	Numele Statului	Nomărul total al populației	Națiunea majoritară	Numărul membrilor națiunii majoritare	Majoritatea în %	Națiunile minoritare	Numărul membrilor națiunilor minoritare	Minoritatea în %
10	Grecia	5025000	grecă	4000000	79.6	albaneză macedonă evreiască turcă altele	125000 200000 100000 350000 250000	2.5 4.9 2.0 6.9 5.0
						total	1025000	20.4
11	Jugoslavia	12200000	sârbă	6100000	50.0	croată slovenă macedonă cehă și slov. română albaneză germană evreiască ungară altele	2700000 1050000 210000 150000 190000 490000 530000 65000 470000 250000	22.2 8.7 1.7 1.2 1.6 4.0 4.3 0.5 3.8 2.0
						total	6105000	50.0
12	Polonia	27400000	polonă	15200000	55.5	ucraină rusă litvană germană evreiască altele	5000000 1600000 250000 2000000 3100000 250000	18.2 5.8 0.9 7.3 11.4 0.9
						total	12200000	44.5
13	Letonia	1865000	letonă	1460000	78.3	letonă polonă rusă germană evreiască altele	25000 55000 160000 65000 80000 20000	1.3 2.9 8.6 3.5 4.3 1.1
						total	405000	21.7
14	Litvania	1900000	litvană	1420000	74.6	rusă. polonă germană evreiască altele	100000 50000 80000 220000 30000	5.3 2.7 4.2 11.6 1.6
						total	480000	25.4
15	Luxenburg	261600	germană					
16	Ungaria	7950000	ungară	6650000	83.6	germană slovacă evreiască altele	480000 180000 460000 180000	6.0 2.3 5.8 2.3
						total	1300000	16.4
17	Britania și Irlanda	47650000	engleză și scoțiană	43100000	90.5	irlandeză (vorb. celta engl.) evreiască altele	3500000 600000 300000 150000	7.3 1.3 0.6 0.3
						total	4550000	9.5

Nr. curent	Numele Statului	Numărul total al populației	Națiunea majoritară	Numărul membrilor națiunii majoritare	Majoritatea în %	Națiunile minoritare	Numărul membrilor națiunilor minoritare	Minoritatea în %
18	Olanda	6980000	olandeză	6000000	86.0	friză	770000	11.0
						evreiască	110000	1.6
						altele	100000	1.4
						total	980000	14.0
19	Germania	61440000	germană	59060000	96.14	olandeză	150000	0.24
						polonă	1100000	1.80
						cehă	110000	0.18
						rusă și ucrână	200000	0.33
						evreiască	570000	0.90
						altele	250000	0.41
						total	2380000	3.86
20	Norvegia	2680000	norvegian	2650000	98.9	altele	30000	1.1
21	Italia	38900000	italiană	37880000	97.3	slovenă și croată	450000	1.2
						germană	270000	0.7
						altele	300000	0.8
						total	1020000	2.7
22	Portugalia	6400000	portugheză	6360000	99.4	altele	40000	0.6
23	România	16500000	română	11800000	71.5	germană	800000	4.8
						ucraină	750000	4.5
						bulgară	150000	0.9
						țigăna	200000	1.2
						evreiască	850000	5.2
						turcă	250000	1.5
						ungară	1500000	9.2
						altele	200000	1.2
24	Spania	21530000	spaniolă	20930000	97.2	bescă	430000	2.0
						altele	170000	0.8
						total	600000	2.8
25	Elveția	3900000	germană franceză italiană	2650000 810000 340000	88.7	rhetoromână	340000	8.7
						altele	100000	2.6
						total	440000	11.3
26	Svedia	5960000	svedeză	5900000	99.0	altele	60000	1.0
27	Turcia	1800000	turcă	800000	44.5	grecă	400000	22.2
						armeană	200000	11.1
						bulgară, maced.	200000	11.1
						altele	200000	11.1
						total	1000000	55.5

Director și redactor răspunzător: dr. Elemér Jakabffy.

Tipărit: Husvéth si Hoffer. Lugoj.